

Пролог

Понеделник, 9 август 1982 г.

Варшава, Полша

15:45 ч.

Януш Чайковски искаше да извърне поглед от зловещата сцена, която се разиграваше пред очите му, но знаеше, че така само ще стане още по-лошо.

Бяха го довели тук, в затвора „Мокотув“, именно за да гледа. Мястото имаше дълга и богата история. Построена от руснаците в началото на ХХ в., сградата била използвана активно от нацистите, както и впоследствие от комунистите. След 1945-а там били държани, изтезавани и екзекутирани членове на полското съпротивително движение, интелигенцията и всякакви други, възприемани като заплаха за контролирания от Съветския съюз режим. Терорът бил най-ожесточен по времето на Сталин, когато хиляди преминали през Затвора на „Раковецка“, както повечето поляци наричали сградата по онова време. Понякога използвали през зъби и немското ѝ название – „Нахт унд Небел“. Нощ и мъгла. От там завръщане нямало. Мнозина били избити в котелното помещение дълбоко под земята. Официал-

но тези зверства се смятали за приключили със смъртта на Сталин. Но истината била друга. В продължение на десетилетия след това тук били докарвани за „разпит“ дисиденти.

Също като мъжа пред него сега.

Той изглеждаше на средна възраст. Тялото му беше превито надве върху висок стол без облегалка, за чиито изцапани с кръв дървени крака бяха вързани китките и глезените му. До мъжа стоеше надзирател, стиснал главата му между коленете си, и го биеше по гърба. Битият не издаваше нито звук. Надзирателят прекъсна побоя и отстъпи крачка назад, след което заби петата на ботуша си в слепоочието му.

Пръски кръв и слюнка се разлетяха във въздуха.

Но отново нито звук.

– Лесно е да се всява страх – каза високият мъж, застанал до Януш. – Но още по-лесно е да се имитира.

Високият беше облечен със строгата униформа на майор от полската армия. Косата му беше късо подстригана, черните му мустаци – грижливо оформени и поддържани. Беше по-възрастен от Януш, не много едър, но мускулест, с онази до болка позната поза на надменност, издаваща принадлежността му към червената буржоазия. Очите му бяха две тъмни ромбоидни петна, напълно безизразни. Очи, издаващи съвсем малко от онова, което се криеше зад тях, и той се запита колко ли трудно беше да се поддържа една такава лъжа. На куртката си имаше нашивка с името: *Дилецки*. Януш не знаеше нищо за този майор, освен че го бе арестувал.

– За да всяваш страх – обясни Дилецки, – трябва да мобилизираш голяма част от народа, която да приеме съществуването му. Това изисква работа. Трябва да създадеш ситуации, при които хората да видят и да усетят страха. Да се пролее кръв. Но да се имитира страх? Това е далеч по-лесно. Необходимо е само да затвориш усти-

те на онези, които го подлагат на съмнение. Като този нещастник тук.

Надзирателят отново беше започнал да удря голия мъж: шибаше го с нещо като къс камшик, за чийто край беше завързан сачмен лагер. След всеки удар по тялото му оставаха кървящи следи. Към побоя се присъединиха още трима надзиратели, които се редуваха.

– Ако забелязвате – каза Дилецки, – тези хора внимават. Упражняват достатъчно сила, за да предизвикат болка и страдание, но не и да убият. Ние не искаме този човек да умре. Тъкмо обратното. Искаме да проговори.

Арестантът видимо страдаше, но изглеждаше твърдо решен да спести на мъчителите си радостта от този факт.

– Не забравяйте бъбреците! – подвикна Дилецки към подчинените си.

Един от надзирателите кимна и насочи усилията си към съответната част от тялото на мъжа.

– Тези органи са особено уязвими – отбеляза Дилецки. – При подходящо прицелен удар не е нужно дори да връзваш човека или да му запушваш устата с парцал. Болката е такава, че той се парализира и не може да издаде какъвто и да е звук.

Металният му глас беше напълно лишен от емоции; Януш се запита какво ли бе нужно, за да се заличи всичко човешко у човека. Дилецки беше поляк. Тъмничарите бяха поляци. Изтезаваният мъж беше поляк. Лудост.

Държавата се управляваше с груба сила и пропаганда. Профсъюзът „Солидарност“ се беше появил от нищото и се опитваше да отхвърли влиянието на СССР, но преди осем месеца на Москва ѝ беше писнало да прави отстъпки и бе разпоредила смазване на всякаква съпротива. Буквално за една нощ десетки хиляди бяха хвърлени в затворите без съд и присъда. Много други бяха задържани и изведени с автобуси от страната. Хо-

рата просто изчезваха. Всякакви движения в защита на демокрацията бяха забранени, а лидерите им, сред които и известният Лех Валенса, вкарани зад решетките. Военният преврат беше добре координиран и извършен светкавично. По улиците на всички основни градове вече патрулираха войници. Наложен бе комендантски час, границите бяха затворени, подстъпите към градовете – блокирани. Телефонните линии бяха прекъснати или се подслушваха, писмата се цензурираха, занятията в училищата и университетите бяха преустановени до второ нареждане.

Имаше и убити. Никой не знаеше точния им брой.

Беше въведена шестдневна работна седмица. Медицинските, административното обслужване, здравеопазването, комуналната инфраструктура, каменовъглените мини, пристанищата, железниците и ключовите предприятия бяха поставени под военно управление. Смазването на съпротивата предвиждаше и индивидуална проверка на всеки гражданин за отношението му към властта. Като тест за лоялност хората бяха принуждавани да попълнят и подпишат въпросник, че се отказват от всякакви форми на дейност, които биха могли да бъдат окачествени като дори потенциална заплаха за режима. Именно по този начин той наред с много други бе попаднал в мрежите им. Очевидно отговорите му не бяха задоволителни, макар че се беше постарал да излъже възможно най-добре.

За момент побоят сякаш беше преустановен.

Януш Чайковски си наложи да се концентрира и попита:

– Кой е той?

– Професор по математика. Арестуван на излизане от сбирка на „Солидарност“. Което по дефиниция го прави обратното на невинен.

– Знае ли нещо?

– Това е тънкостта при разпитите – отвърна Дилец-

ки. – Много пъти те са просто начин да се изкопчи полезна информация. Какво знае, тепърва ще разберем.

Настъпи тягостна пауза.

– Но с разпита се преследват и други цели. Например сплашване на онези, които не са обект на изтезание, като по този начин преодоляваме съпротивата им и ги правим по-... хм, сговорчиви.

Чак сега Януш разбра защо беше тук.

Дилецки присви очи и го погледна.

– Мразиш ме, нали?

Нямаше полза да лъже.

– Абсолютно.

– Не ме интересува. Но искам и да се страхуваш от мен.

Краката на Януш затрепериха.

Дилецки отново насочи вниманието си към арестувания и даде знак с ръка. Единият от надзирателите ритна стола и битият се строполи тежко на циментовия под. Китките и глезените му бяха отвързани и тялото му се сгърчи от болка. И въпреки това той не пророни нито дума, дори не въздъхна.

Впечатляващо. Дори повече от фалшивия страх, за който бе говорил Дилецки.

Януш събра кураж и попита:

– Какво искате от мен?

– Искам да си отвариш очите и ушите и да ми донасяш какво виждаш и какво чуваш. Искам да ми докладваш всичко. Искам да знам кои са ни приятели и кои – врагове. Изправени сме пред ужасна криза и се нуждаем от хора като теб.

– Аз съм никой.

– Което те прави идеалният шпионин – изсмя се Дилецки. – Но кой знае, един ден може и да се издигнеш.

Подстрекателите и поддръжниците на военното положение обичаха да повтарят едно и също. Полша била заобиколена от СССР, както и от контролираните от Съ-

ветите ГДР, Чехословакия, Украйна и Беларус. Военното положение било въведено, за да се защити Полша в случай на евентуално нападение от някоя от страните – членки на Варшавския договор. Както се беше случило в Унгария през 1956-а и в Чехословакия през 1968-а, когато беше смазана цялата опозиция. Но никой не вярваше на тези глупости. Всичко целеше да се опази властта на властимащите.

Самото съществуване на комунизма се крепеше върху насилието и принудата.

Полските комунисти изповядваха някаква странна смесица от социализъм и фашизъм, като малка групичка хора контролираше всички останали заедно с ресурсите на държавата, докато огромното мнозинство живееше в бедност.

Арестантът на пода се размърда, пребитото му тяло се сгърчи, все едно получаваше остър пристъп на артрит. Един от надзирателите го ритна в корема. Мъжът повърна. Част от Януш отчаяно събираше кураж да му се притече на помощ. Останалата се стремеше просто да избяга от там. Беше готов да каже всичко, само и само да се махне. А Дилецки, подобно на възискателен педагог, оспорваше всяко негово заключение, всяка изречена дума, като го държеше в объркване и неизвестност. Накрая, оставен без избор, Януш каза онова, което се очакваше от него:

– Е, добре, ще правя каквото наредите.

Сплел пръсти пред корема си, Дилецки впери немигащ поглед в него.

– Искам да запомниш едно: ако ме излъжеш, ако се опиташ да хитруваш, да се укриваш от мен, и ти ще се озовеш на такъв стол. – Тънките му устни се изкривиха в едва доловима усмивка. – Но стига заплахи. Това беше правилното решение, другарю. Както гласи онази песен, „Полша не е загинала още, докато ние сме живи“.

– Онова... що вража сила... ни отне... ще си върнем... със сабя...

Думите идваха от арестанта на пода, проснат в локва от собственото си повърнато. Пребит. Кървящ. Но с неприкрито тържество в гласа, докато повтаряше стиховете от националния химн. Свещени думи за всеки поляк.

Думи, които Януш никога нямаше да забрави.